

**УДК 339.13**

*Тарасюк А. В.,  
tarasiuk29@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7765-502X, Researcher ID: AAA-5039-2020,  
к. е. н., доц., доцент кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, Херсонський національний технічний університет, м. Херсон*

*Ліскова Г. А.,  
gliskova@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-7577-6028,  
магістрантка, Херсонський національний технічний університет, м. Херсон*

## **ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ ВОДНО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

***Анотація.** У статті вивчено практичні аспекти управління витратами підприємств комунальної сфери. Встановлено, що в умовах економічної нестабільності важливим чинником успішного функціонування вітчизняних підприємств є ефективне управління витратами, що дозволить оперативно реагувати на ринкову ситуацію та перемагати в умовах конкуренції. Досліджено найбільш ефективні напрямки управління витратами, актуальні для підприємств водно-комунального господарства. Встановлено, що найбільшою проблемою системи водопостачання України є її спрацьованість, яка становить близько 30 %. Знос основних фондів сягає 62,2 %. Із загальної протяжності водопровідних мереж перебувають в аварійному стані і потребують заміни 37%, каналізаційних мереж – 34,8%. Головною проблемою оновлення водопровідної мережі залишається невизначеність джерел фінансування необхідних витрат. Оскільки основним джерелом фінансування інвестицій є власні кошти, важливим є забезпечення стабільного фінансового стану підприємств водопостачання, підвищення економічної ефективності їх функціонування, окрім власних коштів підприємств, коштів державного та місцевого бюджетів, коштів резервного фонду, необхідним кроком є залучення додаткових інвестиційних ресурсів. Продовжити дослідження доцільно в напрямку розробки економічних механізмів, котрі спроможні забезпечити ефективне управління витратами на підприємствах комунальної сфери.*

**Ключові слова:** управління витратами, конкурентоспроможність, водно-комунальне господарство, підприємства комунальної сфери, енергоефективність.

*Tarasiuk A. V.,  
tarasiuk29@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7765-502X,  
Researcher ID: AAA-5039-2020,  
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Entrepreneurship and Economic Security, Kherson National Technical University, Kherson*

*Liskova G. A.,  
gliskova@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-7577-6028,  
Master's degree student, Kherson National Technical University, Kherson*

## **PRACTICAL ASPECTS OF WATER-COMMUNAL ENTERPRISES COSTS MANAGEMENT**

***Abstract.** The practical aspects of communal enterprises costs management are studied in the article. It is determined that in conditions of economic instability, an important factor of successful functioning of domestic enterprises is effective cost management, which will allow to react quickly to the market situation and to win in the competitive environment. The most effective directions of costs management relevant for water-communal economy are investigated. The water supply system of Ukraine is 30% worn out and that seems to be the biggest problem. Wear and tear of fixed assets reaches 62,2%. Of the total length, 37% of water supply networks and 34,8% of sewage networks are in poor condition and need replacement. As far as the main source of investment is own funds, it is important to ensure the stable financial position of the water-communal enterprises, which in most cases are unprofitable. In order to renovate the production facilities of water supply enterprises, increase the economic efficiency of their operation, in addition to own funds, state and local budgets, reserve funds, a necessary step is to attract additional investment resources. It is expedient to continue research in the direction of economic mechanisms development to ensure effective costs management at the water-communal enterprises.*

**Key words:** costs management, competitiveness, water-communal economy, communal enterprises, energy efficiency.

**JEL Classification:** D61, E22, H54, L97, R38  
**DOI:** <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-25-16>

**Постановка проблеми.** Актуальність даної теми пояснюється тим, що сучасне комунальне господарство з розвитком міст стає досить складною технічною системою, експлуатація якої потребує глибоких інженерних знань, а також знань економіки господарської діяльності цієї сфери.

Витрати на виконання робіт на водопровідно-каналізаційному підприємстві у вартісному виразі формують собівартість. Цей показник є одним з найважливіших економічних показників. Планування собівартості здійснюється підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства та їх структурними підрозділами одночасно з розробкою загальних планів їх господарської діяльності.

З метою підвищення ефективності діяльності підприємств комунальної сфери і мінімізації затрат та збалансування роботи підприємств необхідно більше уваги приділяти удосконаленню системи управління витратами, а особливо практичному аспекту реалізації енергозберігаючих стратегій.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз останніх досліджень і публікацій дав змогу встановити, що теоретико-методологічні засади житлово-комунального господарства сьогодні досліджуються багатьма провідними фахівцями як України, так і зарубіжжя. Слід виділити методологічні розробки В. М. Бабаєва, Д. Т. Бікулова, Б. В. Бабіна, В. М. Вакуленка, Б. М. Данилишина, А. О. Дегтяра, О. І. Дзядь, О. В. Долгальнової, В. В. Дорофійенка, А. А. Дроня, Д. В. Ісаєнка, Т. М. Качала, Ю. В. Ковбасюка, С. В. Корнійчука, Г. О. Крамаренко, С. Г. Кравченка, В. П. Кукси, В. М. Лобаса, В. І. Логвиненка, І. М. Осипенка, В. І. Пили, О. С. Поважного, О. Ю. Попова, О. Т. Рибалко, М. В. Руля, Г. М. Семчука, Т. М. Строкань, Д. М. Стеценка, Р. М. Сиротюка, Ю. Г. Хівріча, В. В. Хомякова та ін.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є оцінка сучасного стану підприємств комунальної сфери, а саме: водо-каналізаційного господарства і розробка заходів з удосконалення управління їх витратами.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Водопровідно-каналізаційні підприємства є складовою частиною житлово-комунального господарства міст і селищ, що забезпечують населення, підприємства і організації питною водою та, разом з цим,

здійснюють відведення стоків з каналізаційних об'єктів за межі міських територій.

Слід визначити, що на сучасному етапі свого розвитку економіка підприємств водопровідно-каналізаційного господарства переживає значні зміни. Система фінансування галузі і тарифна політика в нових умовах повинна забезпечити поступовий перехід на бездотаційний, самоокупний принцип роботи. Обов'язковою умовою проведення житлово-комунальної реформи є зміна тактики ціноутворення, а саме: перехід від простого підвищення тарифів на воду і водовідведення до поступової диференціації цих тарифів з урахуванням реальних доходів громадян, фактичних витрат виробників житлово-комунальних послуг та якості наданих послуг.

В комунальній галузі також існує недосконала система тарифоутворення, що призвела насамперед як до великої асиметрії між тарифами різних регіонів, так і до невідшкодування населенням собівартості послуг, а підприємствами – перевищення тарифу над собівартістю в 2-3 рази (табл. 1).

Варто зазначити, що прийняття Закону України “Про житлово-комунальні послуги”, зокрема набуття чинності статті 31, згідно з якою у разі затвердження тарифів на житлово-комунальні послуги нижчими від розміру економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво різниця повинна відшкодуватися виробникам з відповідного місцевого бюджету, та Порядок формування тарифів на послуги централізованого водопостачання та водовідведення заклали основу для фінансово сталого розвитку сфери. Багато положень цих документів вигідно відрізняє Україну від інших країн СНД, де такі положення збираються законодавчо закріпити на національному рівні. Головною проблемою у цій сфері залишається несвоєчасний перегляд тарифів на комунальні послуги для населення та затвердження їх місцевими органами влади на рівні, нижчому, ніж витрати на їх надання.

За останні 15 років спостерігається стійка тенденція до збільшення втрат води (з 16% до 45%, а інколи й більше). Втрати складаються із витоків з водогонів, розподільчих і внутрішньобудинкових мереж та неврахованих витрат води і визначаються як різниця між загальною кількістю води, що подана в систему, і обсягом реалізації.

*Таблиця 1*

**Асиметрія тарифів на послуги водопостачання та водовідведення в Україні**

Послуги	Значення	Затверджені тарифи з ПДВ, м <sup>3</sup>		Рівень відшкодування затвердженими тарифами фактичної собівартості	
		для населення	для комерційних споживачів	для населення	для комерційних споживачів
Водопостачання та водовідведення	max	Запоріжжя (4,48)	Полтава (11,96)	Запоріжжя (100%)	Вінниця (341,8%)
	min	Вінниця (1,44)	Житомир (2,75)	Вінниця (61,2%)	Львів (98,8%)
Асиметрія	max/min	3,11	4,35	1,63	3,46

Основними причинами втрат і недообліку води є: відсутність приладів обліку води на всіх технологічних стадіях її проходження (підйом, перекачування і підкачування), що не дає можливості оцінити її реальні обсяги; відсутність зонування розподільчої мережі по оптимальних тисках, що зумовлює надлишкові тиски на вводах до будинків; відсутність будинкових приладів обліку води, що не дає можливості реально оцінити розподіл втрат води в розподільчих мережах і витрати та недооблік води у внутрішніх системах будинків; зношеність внутрішніх (будинкових) мереж і сантехнічних приладів; постійне зростання кількості індивідуальних приладів обліку води, які встановлюються на внутрішніх мережах.

Всі системи водопостачання пілотних міст характеризуються досить високими показниками питомого енергоспоживання. Високе енергоспоживання зумовлюється невідповідністю між проектною та фактичною продуктивністю встановленого насосного обладнання.

Основними причинами незадовільного стану систем транспортування стічних вод є: значне скорочення обсягів стічних вод (і в першу чергу за рахунок зменшення водоспоживання промисловими підприємствами), що вимагає перегляду схем водовідведення і потужностей насосного обладнання; переважна кількість аварій каналізаційних мереж (80-95%) припадає на затвори, причиною яких є зменшення кількості стічних вод, яка надходить у самопливні колектори, що призводить до зменшення швидкості проходження стоків та спричинює замулювання мереж.

Відновлення пропускної здатності колекторів потребує сучасних машин та механізмів для обслуговування мереж каналізації; спостерігається відсутність коштів на своєчасну заміну зношеного насосного обладнання та приведення його у відповідність до гідравлічних потреб системи; значна частка каналізаційних мереж прокладена із сталевих, низької якості, труб без внутрішньої ізоляції та азбоцементних труб; зношеність значної частини каналізаційних мереж.

Основними причинами незадовільної роботи споруд з очищення стоків (КОС) є: відсутність спеціалістів-технологів, недотримання технологічного регламенту роботи, зношене та застаріле технологічне та лабораторне обладнання для контролю за роботою очисних споруд.

На основі аналізу проблем та причин незадовільного сучасного стану галузі можна запропонувати наступні шляхи розвитку:

- удосконалити господарсько-фінансову політику в галузі, передбачивши зменшення податкового пресу на підприємства ВКГ;
- розробити і ввести єдиний тариф для всіх груп споживачів, єдину структуру собівартості робіт та послуг у галузі;
- вирішити питання своєчасної оплати наданих послуг;
- розробити нормативні документи на питну воду, джерела централізованого водопостачання,

нові будівельні норми і правила на проектування об'єктів ВКГ;

- підготувати зміни та доповнення до законодавчих актів стосовно плати за використання водних ресурсів, прийняття реальних, екологічно та економічно обґрунтованих технічних умов та нормативів очищення господарсько-побутових стічних вод;

- розробити комплекс технологій та устаткування для поліпшення якості води, яка забирається з поверхневих джерел, та кондиціонування підземних вод України;

- організувати виробництво нових високо-ефективних коагулянтів і флокулянтів та обладнання для їх застосування з метою очищення природних і стічних вод та переробки осадів;

- розробити комплекси для діагностики водопровідно-каналізаційних мереж;

- запровадити виробництво труб з антикорозійним покриттям, із полімерних матеріалів, нержавіючої сталі, чавуну;

- забезпечити виробництво для підприємств водопровідно-каналізаційного господарства ресурсо- та енергозберігаючого обладнання, приладів обліку та контролю, занурювальних насосів;

- подати відповідно до правил державної Української системи сертифікації продукції пропозиції Держстандарту щодо сертифікації води, обладнання, реагентів та матеріалів і створити на базі науково-дослідного та конструкторсько-технологічного інституту міського господарства випробувальний центр з правом акредитації за сертифікацією вищезазначеної продукції;

- разом з місцевими державними адміністраціями організувати взаємодію із Світовим та Європейським банками реконструкції і розвитку, міжнародними установами, іноземними фірмами щодо залучення інвестицій на реконструкцію, розширення та технічне переоснащення підприємств ВКГ;

- розробити систему відомчого екологічного моніторингу;

- створити спеціальні регіональні центри запобігання надзвичайним ситуаціям у ВКГ;

- впровадити контроль за розподілом і освоєнням капіталовкладень на будівництво і реконструкцію найважливіших об'єктів водопостачання та водовідведення, здійсненням заходів щодо розвитку ВКГ у регіонах та дотриманням Правил користування і експлуатації систем водопостачання і каналізації.

Для впровадження запропонованих заходів, крім бюджетних коштів, можна запропонувати використати такі джерела фінансування:

- амортизаційні відрахування відповідно до законодавства;

- кошти позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища;

- комунальні позики, які дадуть змогу додатково щорічно спрямовувати кошти на підвищення надійності роботи ВКГ;

- позики Світового та Європейського банків реконструкції та розвитку, що залучаються для

**ЛІТЕРАТУРА**

поліпшення водопостачання та водовідведення міст Одеси, Львова, Дніпропетровська, Запоріжжя та інших;

- кошти від стягнення штрафів та підвищення тарифів за скидання наднормативних забруднених вод у міську каналізацію;

- кошти цільового фонду фінансування робіт, спрямованих на зменшення непродуктивних витрат води, питомих витрат матеріальних та енергетичних ресурсів.

**Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.** Актуальність дослідження управління витратами підприємств водопровідно-каналізаційного господарства полягає в тому, що комунальне господарство є однією з найважливіших галузей, яка забезпечує нормальне функціонування усього господарсько-промислового комплексу України та визначає якість життя населення.

Система водопостачання та водовідведення України – доволі складний інженерний комплекс. Значна частина споруд цього комплексу відпрацювала нормативний термін і потребує оновлення.

За час експлуатації існуючих систем відбулися суттєві технічні, соціально-економічні, екологічні та інші зміни, які зумовили потребу пріоритетного відтворення на сучасному світовому рівні системи водопостачання в державі. Найбільшою проблемою системи водопостачання України є її спрацьованість, яка становить близько 30 %. Знос основних фондів сягає 62,2 %. Із загальної протяжності водопровідних мереж перебувають в аварійному стані і потребують заміни 37%, каналізаційних мереж – 34,8%.

Найважливішим напрямком є перегляд схем водопостачання з метою визначення реальних потреб у воді, необхідних потужностей насосного обладнання, розподілу водних потоків і оптимізації тисків в розподільчій мережі.

Впровадження вказаних заходів дасть можливість у першу чергу зменшити втрати води в системі, оптимізувати реальні обсяги її подачі, а, отже, і перекачування, та скоротити витрати із внутрішніх систем будинків.

Головною проблемою оновлення водопровідної мережі залишається невизначеність джерел фінансування необхідних витрат. Оскільки основним джерелом фінансування інвестицій є власні кошти, важливим є забезпечення стабільного фінансового стану підприємств ВКГ, які на сьогодні в більшості випадків є збитковими. Незважаючи на підвищення тарифів, вони не відшкодовують 100% собівартості.

Для реновації виробничих фондів підприємств водопостачання, підвищення економічної ефективності їх функціонування, окрім власних коштів підприємств, коштів державного та місцевого бюджетів, коштів резервного фонду, необхідним кроком є залучення інвестиційних ресурсів.

Подальші дослідження доцільно проводити в напрямку розробки економічних механізмів, котрі спроможні забезпечити ефективне управління витратами на підприємствах комунальної сфери.

1. Агаджанов Г. К. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств : навч. посіб. / Г. К. Агаджанов; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 193 с.

2. Грещак М. Г. Управління витратами. Навчально-методичний посібник для самост. вивч. дисц. / М. Г. Грещак, О. С. Коцюба. – К., 2002. – 131 с.

3. Закон України “Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення” № 2918-III від 10.01.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2918-14>.

4. Закон України “Про державне регулювання у сфері комунальних послуг” № 2479-VI від 09.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2479-17>.

5. Кириленко О. В. Енергозбереження – стратегія розвитку / О. В. Кириленко // Діловий вісник. – 2010. – Вип. 2. – С. 8-11.

6. Костецька Н. Підходи до класифікації резервів зниження витрат виробництва / Н. Костецька // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. - Тернопіль, 2004. – Вид. 9. – С. 49-54.

7. Панов В. В. Державне управління розвитком комунальних підприємств водопровідно-каналізаційного господарства України / В. В. Панов, І. О. Панасенко. – Х. : Вид-во ХаРІ НАДУ “Магістр”, 2016. – 235 с.

**REFERENCES**

1. Ahadzhanov, H. K. (2010), *Ekonomika vodoprovodno-kanalizatsiinykh pidpriemstv: navch. posib.*; Khark. nats. akad. misk. hosp-va, 2 nd ed, KhNAMH, Kh., 193 s.

2. Hreshchak, M. H. and Kotsiuba, O. S. (2002), *Upravlinnia vytratamy. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samost. vyvch. dysts.*, K., 131 s.

3. Zakon Ukrainy “Pro pytnu vodu, pytne vodopostachannia ta vodovidvedennia” № 2918-III vid 10.01.2002, available at: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2918-14>.

4. Zakon Ukrainy “Pro derzhavne rehuliuвання u sferi komunalnykh posluh” № 2479-VI vid 09.07.2010, available at: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2479-17>.

5. Kyrylenko, O.V. (2010), *Enerhozberezhennia – stratehiia rozvytku, Dilovyi visnyk*, vyp. 2, s. 8-11.

6. Kostetska N. (2004), *Pidkhody do klasyfikatsii rezerviv znyzhennia vytrat vyrobnytstva, Ukrainaska nauka: mynule, suchasne, maibutnie*, Ternopil, vyd. 9, s. 49–54.

7. Panov, V. V. and Panasenko, I. O. (2016), *Derzhavne upravlinnia rozvytkom komunalnykh pidpriemstv vodoprovodno-kanalizatsiinoho hospodarstva Ukrainy, Vyd-vo KhaRI NADU “Mahistr”*, Kharkiv, 235 s.

*Стаття надійшла до редакції 17 листопада 2019 р.*